

PAMĚTI MUŽE, DO JEHOŽ ŽIVOTA TRAGICKY ZASÁHLA OKUPACE

HANUŠ BADER

PŘEŽIL
JSEM TO

Přežil jsem to

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.xyz.cz

www.albatrosmedia.cz

x·y·z

NAKLADATELSTVÍ

Hanuš Bader

Přežil jsem to – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

HANUŠ BADER

**PŘEŽIL
JSEM TO**

Srdečně děkuji panu Pavlu Tychtlovi za jeho inspiraci
a spoluúčast na této knize

Stefan Bader

PŘEDMLUVA

Z horního cípu zahrady naší venkovské chalupy se otvírá výhled do lesa a k pahorku, kde kraj Táborska přechází do Českomoravské vysočiny. Na jednom z blízkých návrší, které jsme měli před očima po mnoho let, u nedaleké obce Radenín leží židovský hřbitov. Přestože jsme se do kraje dívali po léta a obdivovali jeho melancholickou krásu, o existenci židovského hřbitova, stejně jako o mnohasetleté historii Židů v kraji, který jsme pokládali za důvěrně známý, jsme neměli ani tušení. To, že tato kniha byla objevena a přivedena na svět, je výsledkem hledání a kladení si nelehkých otázek, které jsou tak často spojeny s nalézáním zapomenutého.

Paměti Hanuše Badera jsem objevil v začátcích mého pátrání po historii Židů na Pacovsku. Zjistil jsem, že Hanuš Bader byl jedním z mála, kdo přežili holokaust, a také to, že po osvobození odešel do švédského Malmö. Tam ale všechny stopy končily. Obrátil jsem se proto na radnici města a k mému radostnému překvapení jsem během jediného dne obdržel informaci o tom, že tam doposud skutečně žije syn pana Badera – Stefan. Z městského archivu jsem také obdržel kopie policejních dokumentů z roku 1945, kdy Hanuš Bader do Švédska

přicestoval transportem Červeného kříže z koncentračního tábora Bergen-Belsen v severním Německu.

K mé velké radosti mi z radnice poslali také telefonní kontakt na Stefana Badera. Obratem jsem na telefonní číslo zavolał a na opačném konci se ozval nedůvěřivý hlas. Postupně jsem se ale se Stefanem seznámil a navázali jsme přátelský vztah. Stefan mi také poskytl rukopis knihy svého otce a domluvili jsme se na jejím českém vydání. Kniha vyšla zatím pouze v sedmdesátých letech ve Švédsku.

Část příběhu Hanuše Badera se odehrává v jeho rodné Miroslavi na jižní Moravě. Těžiště vyprávění se v době po mnichovské dohodě, kdy se Miroslav ocitla na území anektovaném třetí říší, přesouvá do Pacova, městečka na Českomoravské vysočině. Tam měla matka autora, Emilie Baderová, bratra Ludvíka Poláčka a sestru Bertu Ledererovou – o obou se v tomto příběhu dočtete. Rodina zde žila až do roku 1942, kdy došlo k přesunu pacovských Židů do terezínského ghetta. V transportu, který toho roku opouštěl Pacov, odjížděly malé děti, z nichž některým byly jen dva roky, zoufalí otcové a matky, starci a stařenky, kteří doufali v pokojný konec života. S nimi odešla staletá historie pacovských Židů, stejně jako paměť a kulturní identita místa.

Mezi těmi, kteří odcházeli ztichlými ulicemi maloměsta na vlak, který se zastávkou v Táboře pokračoval do ghetta Terezín, byla Baderova matka a také sestřenice Zdeňka a Věra Ledererovy. Dále ostatních téměř sto pa-

covských Židů, kteří v době, kdy odcházeli, jistě netušili, že se z nich vrátí jen pouhá hrstička.

Židé žili v městečku od začátku 17. století; nejprve jako nechtěná menšina živořili na periferii s nemožností vykonávat většinu profesí. Později již jako rovnocenní občané, z nichž mnozí zaznamenali hospodářský a profesní úspěch – k časté nelibosti některých spoluobčanů, kteří skutečnost, že se z bývalých páriů stali vážení občané maloměsta, nepřijímali vůbec snadno. Mnohé židovské i nežidovské děti si však hrály společně a ty nežidovské chodily ochutnávat macesy do bývalé židovské školy, která byla ve dvacátých a třicátých letech 20. století centrem společenského života židovské části města. Vzpomínka na „macesové výpravy“ zůstala mezi staršími obyvateli městečka dodnes jednou z mála živých vzpomínek na jeho židovskou minulost. V nové republice pacovští Židé zastávali roli příkladných národních i místních patriotů. Generace narozená na přelomu 19. a 20. století ještě mohla slyšet z úst rodičů vyprávění o diskriminaci židovské minority před tím, než v roce 1867 s novou rakousko-uherskou ústavou získala alespoň teoreticky plná občanská práva. To se samozřejmě netýkalo žen, v jejichž případě společenská a politická emancipace na sebe nechala čekat ještě několik desetiletí. Tato generace nyní plně využívala všech možností, které jí nová doba poskytovala. Několik židovských zástupců zasedalo v městském zastupitelstvu, jako například pánové Meller a Lederer. Jako představitelé obchodníků a menších průmyslníků byli mnozí z nich členy Živnostenské

strany. Jejich děti narozené již v době první republiky se jistě považovaly za rovnocenné se všemi ostatními a vzpomínky prarodičů na minulé příkoří jim pravděpodobně zněly jako příběhy z dávných časů, které se již nebudou opakovat.

Někteří z pacovských Židů se stali členy Církve československé husitské (CČSH), aby tak stvrdili svoji sounáležitost s novou republikou. Další byli římskými katolíky, část bez vyznání a většina se hlásila k judaismu. Náboženské vyznání se často lišilo mezi členy jedné rodiny. Zatímco starší generace se hlásila k židovskému náboženství, mladší již byli členy CČSH. Příslušnost ke katolické církvi byla spíš výjimkou. I to dokumentuje, jak byla jednotlivá náboženská prostředí otevřená nebo naopak vůči židům uzavřená. Pokud jde tedy o politickou, sociální a náboženskou příslušnost, netvořili Židé v městečku homogenní skupinu, ale refleктоvali okolní prostředí v jeho rozrůzněnosti.

Smíšených manželství však v městečku mnoho nebylo. Tím se podobalo skladbě manželských dvojic v jiných menších obcích. Počet smíšených manželství během první republiky v porovnání se situací na konci devatenáctého století sice značně vzrostl, jednalo se spíše o charakteristiku větších měst.

Za první republiky se život v městečku odvíjel v útěšné jistotě všedních událostí a každodenních pracovních povinností. Firma bratří Ledererů, místních židovských velkoobchodníků, žádala městskou radu o povolení instalovat na svém domě nové okno, což jim bylo za pod-

mínky, že zachovají rozměry a charakter oken původních, povoleno. Později pak žádají o povolení zřídit první benzinovou stanicí; když město návrh obdrží, čeká se jen na případnou lepší konkurenční nabídku. Jiný ze židovských podnikatelů – pan Glaser – získá zakázku města na obnovu městského vodovodu, protože jeho nabídka je nejvýhodnější. Pan Lederer zahyne v roce 1942 v Dachau, pan Glaser s celou rodinou v Osvětimi.

Hladina maloměsta však zůstává klidná. Jen občas se nad ní objeví tmavé stíny... Například jako tehdy, když „říšskoněmecký občan“ Heinz Hirschfeld požádá v městečku v roce 1935 o domovské právo. Pan Hirschfeld je téměř jistě Žid, a po přijetí norimberských zákonů v roce 1935 již tedy také občanem druhé kategorie. Jeho žádost je voláním o pomoc a snahou zachránit se emigrací do Československa. Městská rada se však písemností odmítne zabývat a jasně se vyjádří, že si nepřeje, aby jí v budoucnu byly podobné požadavky adresovány.

Když přišla okupace, mnozí pořád ještě doufali, že snad nebude tak zle. Všichni se navzájem znají a pomohou si tu zlou dobu nějak přečkat. Naděje brzy ukončil oportunismus některých, opatrnost mnohých a strach všech. Našlo se samozřejmě také mnoho případů drobné solidarity, které by v normální době snad nikdo nezaznamenal, ale které v okupované zemi patřily do kategorie hrdinských skutků: odpověď na pozdrav, drobná pomoc, přátelská (třebaže tajná) návštěva.

Záhy se však všech necelých sto židovských obyvatel městečka ocitlo v postavení trosečníků. Stávali se stále

neviditelnějšími, a pokud jejich existenci někdo zaznamenal, tak jen jako příležitost k veřejnému ponižení, kořistnictví a perzekuci. Prvním zatčeným je pan Emil Lederer, vážený velkoobchodník, člen městské rady, představitel Židovské náboženské obce, městský patriot, sokol a český vlastenec. Krátce po březnové okupaci v roce 1939 mu místní „strejcové“, kteří se u něho pravidelně scházejí na besedu, řeknou, že teď již k němu nebudou moci chodit. Pracně a dlouhá leta budovaná představa, že také on je jedním z nich a že platí heslo všichni za jednoho a jeden za všechny, se zhroutí jako domeček z karet. V roce 1940 ho odvezou do Buchenwaldu a později do Dachau. V březnu roku 1942 ho v rámci programu „eutanzie“ (Action 14f13) pro vězně z koncentračních táborů pošlou do „sanatoria“ v Bernburgu a tam usmrtí v plynové komoře. Dopis, který mu krátce předtím pošle jeho dcera Věra, o tom, že se šťastně provdala, již nikdy nedostane. List se ocitne v archivu SS a bude objeven po mnoha desetiletích. Také Věra se již brzy, stejně jako všichni ostatní zbývající Židé z městečka, bude muset vypravit na cestu. Nejprve do Terezína a později do Osvětimi. Po útěku z pochodu smrti a vyčerpávajícím dlouhodobém skrývání (kdy se jí dostane podpory statečných lidí z nedaleké vesnice, kteří ji ukryjí do konce války) jako jediná z celé rodiny Ledererových přežije válku a vrátí se do městečka.

V knize *Přežil jsem to* je zmiňováno několik osob, které jsou uvedeny jen křestními jmény nebo zcela beze jména a jejichž osudy nemohla kniha podrobněji zachytit. Jde

nejprve o nejbližší rodinu Hanuše Badera v Pacově, manželku jeho strýce Ludvíka Martu Poláčkovou a její dvě dcery. Rodina bydlela v Myslíkově ulici 48, kde vlastnila obchod se smíšeným zbožím, ve kterém autor po příchodu do Pacova pracoval a po zatčení a smrti strýce Poláčka koloniál ještě krátce vedl, než došlo k jeho nucené likvidaci.

Marta Poláčková, rozená Klingerová, se narodila 5. dubna 1903 v malé obci poblíž Tábora. V době, kdy Hanuš Bader v Pacově žil, jí bylo 36 let. S manželem Ludvíkem Poláčkem, bratrem matky Hanuše Badera, měla dvě dcery – Hanu, narozenou roku 1926, a o dva roky mladší Helenu.

Zatímco u Marty Poláčkové úřední záznamy z protektorátu uvádějí náboženské vyznání jako „izraelitské“, její dcery jsou registrovány v církvi „českomoravské“, tedy bývalé „československé husitské“. V době, kdy jsou záznamy vedeny, tedy během roku 1942, je v rubrice povolání u Hany uvedeno, že se učí švadlenou. V případě její matky se lze dočíst, že jde o vdovu. Ze vzpomínek Hanuše Badera víme, že její manžel byl zatčen v roce 1942 a krátce nato zavražděn v Dachau. Posledním záznamem, který se o Martě, Haně a Heleně Poláčkových dochoval, je rukou vepsané slovo „Evakuiert“ (evakuována), které sahá přes celou šířku jejich policejní přihlášky. Jde o nacistický eufemismus skutečnosti, že matka a obě její dcery byly v listopadu 1942 poslány transportem do Terezína a odtud do Osvětimi, kde zahynuly.

Další postavou, která se v knize objevuje, je poslední předseda Židovské náboženské obce v Pacově JUDr. Leo-

pold Wertheimer. Do funkce byl jmenován v srpnu roku 1941, tudíž několik měsíců po zatčení Emila Lederera, který byl předchozím dlouholetým předsedou Židovské obce. Jak již víme, Emil Lederer byl prvním Židem zatčeným v Pacově. Došlo k tomu již v roce 1940.

JUDr. Wertheimer se narodil v roce 1882 a v době, o které se v knize píše, tedy v roce 1942, mu bylo šedesát let, nikoli sedmdesát, jak si to pamatoval Hanuš Bader. Ale je zřejmé, že tehdy mladému člověku se dr. Wertheimer musel jevit mnohem starší. Do Pacova se přistěhoval v roce 1925. O tom, jak nebezpečná byla funkce představitele náboženské obce, kterou vykonával během nacistické okupace, svědčí, že byl začátkem března 1942 uvězněn a poslán do Osvětimi, kde krátce nato začátkem června 1942 zahynul. Zda jeho zatčení nějak souvisí s neúspěšným pokusem nacistických úřadů vyvolat v městečku protižidovské nálady, o kterém se v knize píše, se můžeme jen dohadovat. Jeho žena Regina, stejně jako ostatní pacovští Židé, byla v listopadu 1942 poslána transportem do Terezína a poté do Osvětimi-Březinky, kde zemřela.

Inge Markusová, se kterou se Hanuš Bader seznámil a oženil v Terezíně, se narodila v Brně 15. ledna 1925 a zemřela v září 1945 ve Švédsku. Jejich setkání na konci války je v knize zachyceno, stejně tak jako zoufalství z její smrti. Oba doufali, že po válce budou moci žít společně obyčejný lidský život. Stejně jako u mnoha dalších obětí holokaustu nemáme její fotografii a jediná podoba, která zůstala uchována, je ta, kterou si ve své paměti uložil Hanuš Bader.

Po válce se ze všech židovských obyvatel městečka domů vrátila pouze malá hrstka. Jen několik jednotlivců bez rodiny, bez příbuzných, bez většiny známých. Někteří z nich opatřila věrná bývalá služka několik kousků nábytku do jejich prázdného domu. Jaké to muselo být, procházet prázdnými pokoji, kde jedinou ozvěnou byl zvuk vlastního hlasu, se vzpomínkami na všechny drahé, kteří již nikdy nebudou ničím jiným než drásavým pomyslením na násilně ukončené životy. Jaké to muselo být, procházet ulicemi městečka a odvracet pohledy od tváří těch, kdo v době nejtěžší nepodali pomocnou ruku, ale využili příležitosti k tomu, aby vás ponížili a na váš úkor se obohatili. Jaké to muselo být, vést spor o vlastní postel, kterou si přivlastnil někdo jiný poté, co původního majitele poslali do koncentračního tábora? Někteří to nesnesli. Zůstali v městečku půl dne a vrátili se zpět do anonymity velkoměsta. Jiní odešli ze země a začali znovu jinde s nadějí na nový život.

Ti, kdo zůstali v Pacově, se pokoušeli obnovit iluzi zaslých časů. Získali zpět svůj majetek a snažili se navázat na dobu před válkou. Obnovili své živnosti a doufali, že všechno bude zase nějak pokračovat. Osвобоzení v roce 1945 pro některé snad znamenalo naději, že nový režim již nepřipustí antisemitismus a že již nebudou akcentovány rozdíly mezi Židy a ostatními. Avšak již brzy se ukázalo, že starý antisemitismus se jen převlékl do nového hávu. Znovu tak přišli o svůj majetek a chabé výhonky obnovujícího se života zahynuly v mrazu boje s „třídními nepřáteli“. Nastal další exodus a v městečku pak zůstali

už jen ti, kterým se odchod včas nepodařil. Od konce války se zde nenarodilo jediné dítě a židovská tradice tu již jen skomíravě dohasínala.

Poválečná generace ještě vzpomínala na židovské rodáky, jež znala jako majitele obchodů a živností, ale s plynoucí dobou paměť uvadala, až stopa jejich přítomnosti zmizela postupně docela.

Tato kniha je příběhem hledání, které je zároveň sebereflexí. Sebereflexí, která však nepřemýšlí jen o sobě, ale přináší četná svědectví také o druhých. Před čtenářem se tak otevírá především neuvěřitelně krutý příběh bolesti a utrpení našich židovských spoluobčanů.

Co můžeme udělat dnes my, kteří jsme nebyli přímými účastníky popisovaných událostí, ale kteří žijeme v místech, jež byla těmito událostmi násilně poznamenána? Musíme se snažit o to, aby se jejich minulost a bolest staly také naší minulostí a bolestí.

Existuje jistě více takových příběhů, které – třebaže napsány – dosud nenašly své nakladatele a čtenáře. Je proto správné, že alespoň tento byl zachráněn z krajiny zapomnění a vrátil se do krajiny naší společné paměti.

Autor této předmluvy by chtěl závěrem poděkovat Stefanu Baderovi za to, že poskytl rukopis svého otce k otištění v jeho rodné zemi, za jeho důvěru a podporu, a všem těm, kdož neúnavně usilují o záchranu kulturního a historického dědictví pacovských Židů – Daniele Orlando, Marii Orlando, Evě Keroušové, Zuzaně Krulichové a Leoně Stejskalové.

Pavel Tychtl

Neumím si to vysvětlit, ale najednou stojím tady na hřbitově před dlouhou řadou náhrobků. Co do tvaru a vzhledu jsou všechny stejné, jen vytesaná jména se liší. Už je to mnoho, přemnoho let, co jsem tu byl naposled. Na hřbitovy jaksi nechodím moc rád. Ale dnes jsem šel kolem, velká brána byla dokořán a já zkrátka vešel, jako by mne k sobě volal nějaký dávný známý.

A tak tu teď stojím před těmi chladnými a němými kameny. Na hřbitově vládne naprosté ticho. Na jednom z náhrobních kamenů čtu jméno INGE BADER. Zemřela roku 1945 v Landskroně, pohřbena však byla na židovském hřbitově v Malmö. Bylo jí teprve dvacet dva let.

Už je to dávno a všechno se to zdá být strašně daleko. Stojím mlčky, nořím se do myšlenek před náhrobním kamenem se jménem Inge Baderové a snažím se vzpomenout, jak všechno začalo. Pro Inge to v roce 1945 skončilo na tomto hřbitově v Malmö. Ale já žiju, stojím u jejího hrobu a ptám se sebe samého, jak se to celé mohlo stát.

Myšlenky se mi začínají vyjasňovat a já se rozpomínám, kde a kdy jsme se naposledy viděli. Teď se mi to vybavuje úplně jasně, jako by to bylo dnes. Vše kolem

mne se rozplyne jako v mlze, neslyším už ani hlučení dopravy za hřbitovem a obraz Inge se mi vynořuje čím dál jasněji. Zavřu oči, abych si tu podobu udržel, a v duchu se přemístím daleko, velice daleko nazpět až do roku 1942.

Je jaro. Terezínské ghetto severně od Prahy přetéká lidmi. Stojím na ulici přehrazené prkennými ploty a hlídám jedny dveře. Pracuji ve stráži ghetta (německy nazývané ghetto wache) a zavřu dveře pokaždé, když se blíží někdo z SS. Židé musejí čekat za plotem. Jakmile je příslušník SS pryč, smějí přejít přes ulici.

A tak tu stojím jako už tak častokrát a zavírám a otvírám dveře. Ale dneska se něco stane a mně to změní život. Mezi stovkami lidí, kteří se dveřmi derou jako štvaná zvěř, spatřím jedno moc hezké děvče. Možná jsem ji už párkrát viděl. Všichni obyvatelé ghetta z dané čtvrti musejí procházet tudy. Ovšem právě dnes se naše pohledy setkají, ale jen docela krátce, když kolem mě proklouzne. Nemůžu z ní spustit oči a pronásleduju ji pohledem. Ještě jednou se rychle otočí, trošku se pousměje a pak bryskně zmizí v davu.

Nazítří tu opět stojím ve stejný čas. Blíží se esesman z velitelství a já uzavírám průchodové dveře. Ta dívka krásná jako obrázek stojí docela blízoučko u dveří a čeká. Trvá několik minut, než esesák projde a my se spolu dáme do řeči.

„Rád tě zase vidím,“ oslovím ji.